

EUROPA: LLENGÜES EN CONTACTE, LLENGÜES EN CONFLICTE *

per Jordi GINEBRA I SERRABOU

Professor de Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona (Tarragona)
i president de la Secció de Llengua i Literatura del Centre de Lectura de Reus.

En un dels seus contes, Oscar Wilde explica la següent història. Una infanta espanyola celebra, el dia que fa dotze anys, una gran festa. Tothom s'esforça per fer-la riure. La infanta, però, amb ningú no riu com amb un petit nan deforme, còmic i grotesc. El nan, que no coneix el seu propi aspecte, és feliç veient com riu la infanta, que cada vegada li dedica més atenció. El nan s'enamora d'ella i pensa que ella l'estima. Quan, per casualitat, ell es veu en un mirall i descobreix el seu propi aspecte i, per tant, el motiu de les rialles de la infanta, s'entristeix molt i, desesperat, es mor de mal d'amor. La nena, quan algú li fa saber que el nan deforme no podrà jugar més amb ella perquè se li ha trencat el cor i això l'ha fet morir, diu, una mica amoïnada: «Des d'ara, vull que els qui juguin amb mi no tinguin cor.»

Si s'interpreta el conte de Wilde com una allegoria del Poder polític i legislatiu, es pot pensar que la seva lucidesa és rotunda. Si es reflexiona en el fet que la unificació d'Europa implica la concentració de Poder polític i legislatiu de Wilde pot produir inquietud. Si, a més, es té en compte que moltes manifestacions espontànies de la vida europea no han aconseguit per-tànyer als temes tractats, d'una manera profunda, abans de l'inici del procés de concentració de Poder, és lògic que, amb interès i preocupació, hom es pre-gunti, per exemple, com aquest nou Poder regularà i ordenarà les llengües.

Precisament aquest interès i aquesta preocupació han unit l'Escola d'Ad-ministració Pública de Catalunya, el Servei Municipal de Català de Reus i el Centre de Lectura de Reus en un projecte nou: l'organització de les pri-meres *Sessions sobre llengües en contacte a Europa*, que s'han realitzat a Reus del dia 3 al 31 de març de 1990. Durant cinc dissabtes, un total de catorze especialistes i més de cinquanta participants inscrits —la majoria dels quals eren llicenciats o estudiants de l'últim curs de carrera— han

* Publicat en el núm. 27 de la «Revista del Centre de Lectura de Reus» (juny de 1990).

estudiat i debatut alguns dels problemes socials i jurídics que presenta la configuració lingüística d'Europa, tant de l'actual com de la que pot arribar a estructurar-se amb la CEE o amb altres formes d'unificació.

És innegable que, tot i que el marc de referència era Europa i es pretenia, per tant, conèixer dins aquest marc diferents situacions de contacte i conflicte lingüístics, i les cristallitzacions jurídiques d'aquests contactes i conflictes, el núvol de la situació lingüística catalana planava damunt les sessions, sobretot —o també— per la recent —llavors, ara no tant— polèmica sobre el futur del català. Cal dir, de tota manera, que si —com explicaré més tard— es va parlar de l'estat legal i vital de la nostra llengua, en tot moment es va defugir d'insistir en problemes i aspectes ja prou coneguts i debatuts, i de caure en llocs comuns de discussió. D'altra banda, la comparació del cas català amb els altres casos enriquia els plantejaments i la reflexió, i va fer que la taula rodona final constituís un bon estímul per a l'intercanvi d'idees i visions.

Jordi Bañeres, sociòleg de l'Institut de Sociolingüística Catalana de la Direcció General de Política Lingüística, va obrir les sessions amb una xerrada sobre el desenvolupament històric del marc social que ha fet possible a Europa el contacte i el conflicte lingüístics i, en conseqüència, la minorització de llengües. Va presentar el període 1945-1973 com el període de la història en què hi ha hagut més conflicte lingüístic, i va indicar que potser ja no n'hi tornarà a haver tant, atès que les condicions que el generen s'aniran esvaint. Ara: la desaparició de conflictes no serà el resultat d'un nou ordenament legal igualitari i just, sinó precisament, en bona part, el fruit de l'augment de l'administració, una administració evanescent però cada vegada més real, que homogeneïtzarà la societat i li robarà les eines amb què hauria pogut provocar conflictes. Bañeres va fer referència també a la internacionalització, a l'augment del sector quaternari en les societats avançades —i a les conseqüències lingüístiques d'això— i a altres aspectes de la formació de les condicions socials de la vida de les llengües.

Després de la sessió introductòria de Bañeres, es van analitzar, en diferents dies, vuit situacions lingüístiques europees. Marc Lepêtre, tècnic de planificació lingüística, va dibuixar el panorama legal i social del plurilingüisme belga. Xavier Aizpurua, tècnic de la Secretaria General de Política Lingüística del govern basc, va exposar amb tota mena de detalls la feina duta a terme per la Secretaria en què treballa en l'elaboració del Mapa Sociolingüístic de la Comunitat Autònoma Basca. M. Teresa Turell, sociolingüista i catedràtica de lingüística anglesa a la Facultat de Lletres de Tarragona, i David Sutcliffe, sociolingüista i especialista en llengües criolles a Gran Bretanya, van mirar de posar a l'abast dels participants la complexitat lingüística de Gran Bretanya, on coexisteixen amb l'anglès, a més del gal·lès i l'escocès, llengües criolles fortament arrelades que cal considerar, sociològicament, britàniques.

A les visions de Bèlgica, el País Basc i Gran Bretanya, es van afegir,

posteriorment, les dels països escandinaus, a càrrec de Macià Riutort, professor de llengua alemanya a la Facultat de Lletres de Tarragona; el Friül, a càrrec de Xavier Lamuela, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona i autor de l'actual codificació normativa del friülà; l'URSS, a càrrec d'Alfons Olivares, Director del Departament de Filologia Gallega de la Universitat de Santiago; i la Suïssa del romanx, explicada per Chasper Pult, professor de les universitats de Zuric i Ginebra i de l'Escola Normal de Loira.

Les sessions es van cloure amb una sucosa taula rodona moderada per l'incansable Gabriel Ferré, cap del Servei Municipal de Català de l'Ajuntament de Reus. Hi participaven, a més dels ja presentats Xavier Lamuela i Chasper Pult, els professors Miquel Pueyo —de l'Estudi General de Lleida— Giorgio Faggin, i Joan M. Romaní, cap de la secció d'estudis de l'Institut de Sociolingüística Catalana.

A partir de l'anàlisi del contingut estrictament informatiu de les sessions —que no interessa sintetitzar ara— i de les valoracions generals dels conferenciants, hom podia arribar, al meu parer, a dues grans conclusions. La primera sembla elemental, però, justament per això, massa sovint oblidada: hi ha, efectivament, una gran diversitat de situacions lingüístiques a Europa i, sobretot, no hi ha —en general— la correspondència biunívoca llengua-Estat que la configuració enciclopedista i napoleònica de l'aparell educatiu i informatiu ha intentat —normalment amb èxit— de fer-nos veure.

La segona conclusió potser era menys previsible. Podem formular-la així: contràriament al que pot semblar, la unificació europea auspiciada per la CEE no farà necessàriament més fàcil la vida de les llengües subordinades. Contra el mite acrític de l'Europa culta, bona, rica, desvetllada i feliç que liberalment acull els desamparats per l'Estat espanyol, hi ha l'Europa monolítica de la unitat mercantil, per a la qual el sol fet de l'existència de llengües estatals és un problema. Xavier Lamuela feia referència a aquesta qüestió quan deia que el procés d'unificació europea era el resultat, ara, de la integració del capital alemany amb la ideologia francesa. Sembla, doncs, que l'embat fort contra les llengües subordinades a Europa encara ha d'arribar i que, per tant, cal capguardar-se'n. En qualsevol cas, conèixer els problemes és una condició necessària per preparar-se per al que podríem anomenar la «batalla d'Europa» (batalla que, contra el que algun innocent pot pensar, no té la seva màxima expressió, ni de bon tros, en allò del «català al Parlament europeu»).

De tota manera, també es van estudiar els indicis esperançadors. Jordi Bañeres va fer notar que la distribució ètnico-lingüística de l'Europa de l'Est era molt diferent de la de l'Oest. A l'Oest, en línies generals i bàsicament en comparació amb l'Est, les fronteres lingüístiques no es trepitgen, són relativament clares i nítides. Diguem que, si hom fa un recorregut lineal, anirà trobant una llengua després de l'altra. A l'Est això no passa.

Hi ha esquitxos, bosses, puzzles: una distribució no estrictament territorial. D'altra banda, l'equació Estat-llengua és molt més difícil de fer. Precisament per això —i com també es va dir després, a la taula rodona—, sembla que la nova unificació europea, és a dir, la que hi ha en perspectiva després de la CEE —després del 1992—, la que sorgeix del canvi actual a l'Orient europeu, la de la «casa comuna» de Gorbatsxov, sí que pot significar, per la seva complexitat, l'assoliment d'un marc legal i polític que situï les llengües subordinades en una posició més favorable. Cal esperar que la construcció d'aquesta Europa supra-CEE no esdevingui un somni impossible.

Deixo de fer referència a moltes qüestions i aspectes d'interès. La densitat i riquesa de les sessions va impedir, com he dit, caure en els tòpics de moda al país. Es van tenir presents els problemes socials i legals del català, però sempre amb la referència d'altres situacions socials i legals. El famós Conde-Duque afirmava una vegada que els catalans «han menester ver más mundo que Cataluña». Amb aquestes sessions s'hi ha contribuït. Ara potser solament falta que el Poder, si actua com la infanta del conte de Wilde, aprengui que no sols els nans tenen cor —i llengua—, sinó que també en tenen tots els súbdits del regne.